

Μια δημιουργική ιστορία

Τα πέτρινα πλοία του Διδυμοταίχου

Χρήστος Κηπουρός

Θράκη 2005

Μια δημιουργική ιστορία

Τα πέτρινα πλοία του Διδυμοτείχου

Του Χρήστου Κηπουρού {}*

Αν υπήρχε ένα μαντείο, αυτό το χρησμό θα έδινε, για τη σωτηρία της πόλης. Αν αντίστοιχο ρόλο σε άλλους χρόνους έπαιξαν τα ξύλινα τείχη, στους σημερινούς, οι κιβωτοί, οι σωστικές βιβλικές σχεδίες, είναι πέτρινες. Είναι αυτές που επί δεκαετίες περιμένουν να βάλουν μπροστά τις μηχανές τους και συνεχώς αναβάλλεται. Ο λόγος για τους τέσσερεις αν όχι και πιο πολλούς πολιτισμούς που γνώρισε κατά τη μακραίωνα διαδρομή του το Διδυμότειχο. Από τις νεολιθικές πελασγικές κατοικίες μέχρι τη Ρωμαϊκή πόλη της Αγίας Πέτρας, και από το Βυζαντινό κάστρο μέχρι το Τέμενος Βαγιαζήτ. Και μέχρι τα εναπομείναντα πέτρινα βάρη της γέφυρας του κυρίου Έβρου ποταμού στους Πετράδες που και αυτά αναμένουν την επανασύνδεση με τη Μακρά Γέφυρα. Ανάλογη είναι και η σύνδεση με την αναπτυξιακή συνέχεια της πόλης.

1. Ένας ναός

Είναι η τρίτη φορά που για λόγους πολιτικής είμαι υποχρεωμένος να εμπλακώ με τα της Εκκλησίας. Η πρώτη ήταν όταν τον Οκτώβριο του 1988 πρότεινα η Παναγία Κοσμοσώτεια, αυτό το πλέον αξιόλογο μνημείο του βυζαντινού - η χρήση της λέξης είναι καταχρηστική- πολιτισμού στη Δυτική Θράκη, να ανακηρυχθεί ως το κέντρο λατρείας και Παναγία των Θρακών. Κάτι που έχει γίνει. Η δεύτερη φορά ήταν όταν πρόσφατα έγραφα να εκλεγεί Αφρικανός Πατριάρχης. Δεν το έκανα γιατί είχα κάποια ψευδαίσθηση αλλά για να υπάρξει μια πρώτη κατάθεση. Να ανοίξει ένας καινούργιος λογαριασμός στην εθνική τράπεζα ιδεών. Γιατί όταν ο διακηρυγμένος οικουμενισμός στερείται της πολιτισμικής ίριδας τότε υποβιβάζεται σε εθνικισμό και σε τοπικισμό.

Η σημερινή είναι η τρίτη φορά. Δεν θα μείνω στο ότι δυο συμπατριώτες Θράκες, ο ένας από τη Ίμβρο και την Πόλη και ο άλλος με καταγωγή από την Αδριανού και την Ξάνθη, βρίσκονται στο τιμόνι του Οικουμενικού

Πατριαρχείου, όσο της Ελλαδικής Εκκλησίας. Ούτε θα υπεισέλθω στα εσωτερικά τους. Νομίζω όμως ότι η γενέτειρα του Ιωάννη Βατάτζη, της οποίας ειρήσθω εν παρόδω, επίτιμος δημότης με δωρηθείσα οικία είναι ο Βαρθολομαίος, μπορεί να αποτελέσει έναν μόνιμο τόπο συμφιλίωσης.

Μιλώ για την ανέγερση ναού του Ιωάννη Βατάτζη στην πόλη του Διδυμοτείχου, με μια κοινή συνοδική, και αναλόγως των δυνατοτήτων της κάθε Εκκλησίας, δαπάνη. Από συμβολική έως ουσιαστική. Όπως φυσικά από άλλες πηγές. Μηδὲ εξαιρουμένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γιατί αν όποιο άλλο χριστιανικό δόγμα στη γηραιά Ήπειρο, διέθετε τέτοιας εμβέλειας αγιοποιημένο ηγέτη, θα είχε προχωρήσει σε κάτι ανάλογο εδώ και πολλές δεκαετίες. Ας μην επεκταθώ στην οικογενειακή του ευρωπαϊκή ρίζα και συνέχεια. Ούτε εάν στο τάφο της γερμανίδας συζύγου του η οποία βρίσκεται στην Ισπανική Βαρκελώνη, αναγράφεται ότι πρόκειται για αυτοκράτειρα των Ελλήνων.

Μεγάλο και σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει η ιερά Μητρόπολη Διδυμοτείχου, Ορεστιάδας και Σουφλίου. Όπως και ένα επιστημονικό ίδρυμα με την συμμετοχή του Δήμου της πόλης και της Νομαρχίας. Ένας πρόδρομος οργανισμός για την μελέτη και επεξεργασία όσο κατάθεση και διεκδίκηση πρότασης για ίδρυση Πανεπιστημιακής σχολής Βυζαντινών σπουδών, στην ίδια πόλη. Υπάρχουν στη Ρωσία, στην Κύπρο και αλλού στην Γηραιά Ήπειρο, πλην Ελλάδας, καθώς επίσης της ιστορικής πόλης, που διετέλεσε επανειλημμένα πρωτεύουσα του Ανατολικού κράτους.

Αφησα το πιο σημαντικό, τελευταίο. Ο Δήμος Διδυμοτείχου κήρυξε το 2004 ως έτος Ιωάννη Βατάτζη. Ο οποίος πέραν όλων των άλλων ταυτίστηκε με την ελληνική απάντηση, εξέφρασε και έκανε πράξη το όχι στο 1204, από το οποίο έχουν παρέλθει έως σήμερα οκτώ αιώνες. Έχει προγραμματιστεί διεθνής εκδήλωση με τη συμμετοχή ακαδημαϊκών από την Ελλάδα, την Κύπρο όσο και την υπόλοιπη Ευρώπη.

Από την άλλη, τον Αύγουστο του 2006, διοργανώνεται στην ίδια πόλη το επόμενο παγκόσμιο συνέδριο Θρακών. Υπάρχει διαθέσιμος χρόνος. Ο λόγος για την σύνταξη προμελέτης της αρχιτεκτονικής αναγέννησης του κάστρου. Η Ελλάδα μπορεί να ανακτήσει την πρώτη Βυζαντινή της πόλη. Αν γίνει η αρχή με το ναό, τότε ανάβει το πράσινο για τη συνέχεια. Δεν ονόμασε τυχαία τον καλέ δεύτερη Ακρόπολη ο Μανόλης Ανδρόνικος. Είναι κρίμα όταν στην Ευρώπη ντύνουν τους Μεσαιωνικούς πύργους με τόσες επενδύσεις, εδώ να ξεντύνονται οι αναγεννήσεις.

Οι μέχρι σήμερα τρόποι και δρόμοι για την ανάπτυξη της πόλης και της περιοχής, όπως και όλης της Θράκης, απέτυχαν. Όπως το ίδιο θα γίνει και με οποιαδήποτε άλλη απόπειρα ή και αναπτυξιακό νόμο, αν δεν ανοίξει νέος δρόμος. Ένα αγροτικό, διατροφικό, γαστρονομικό, πολεοδομικό,

πολιτισμικό ενδυματολογικό, τουριστικό, και για αυτό, αναγεννητικό οικονομικό αναπτυξιακό εγχείρημα. Άνοιγμα, όπως σημαίνει στα αρχαία Ελληνικά, η λέξη ανάπτυξη. Μια συνδυασμένη μορφή της. Η πρώτη πατημασιά μπορεί τότε να είναι ακόμη και ένας ναός. Ο ναός Ιωάννη Βατάτζη.

2. Ένα αέναο νέο

Μπορεί ο κανόνας να θέλει το νέο να πεθαίνει πάντοτε νέο, όμως υπάρχει και η εξαίρεση. Είναι η περίπτωση όπου μπορεί να καταστεί μέχρι και αέναο. Να παλιώσει αλλά να συνεχίσει να είναι νέο. Να ζήσει μια παράλληλη, προς τον πολιτισμικό κύκλο, ζωή, ολόκληρη τη διάρκειά του. Αν δε αυτός είναι εγχώριος και όχι κατακτητικός, μπορεί τότε να ζήσει μέχρι και χίλια χρόνια, όπως λένε για το νοικοκύρη του σπιτιού στα χριστουγεννιάτικα κάλαντα. Τόσο δεν κράτησε ο λεγόμενος Βυζαντινός;

Μπορεί αυτός να αποτελεί τη βάση ενός δημιουργικού αναπτυξιακού σχεδίου, όμως από τη γέννηση και την αναγέννηση των ιδεών έως την ενηλικίωση και την υλοποίησή τους, οφείλουν να συμμετάσχουν και οι υπόλοιποι. Και φυσικά δεν είναι μόνο το διεθνούς ενδιαφέροντος ανακαλυφθέν πηγάδι της Πλωτινόπολης ούτε μόνο η συμπερίληψη του τεμένους Βαγιαζήτ στα επτακόσια εβδομήντα επτά σπουδαιότερα στον κόσμο μνημεία της Ισλαμικής τέχνης. Το επιβάλει η αρχή εκείνη σύμφωνα με την οποία όταν τα μνημειακά έργα τέχνης κοσμούν τον κόσμο, τότε αποτελούν και κτήμα του. Ανήκουν στην παγκόσμια κοινότητα.

Η ανάκτηση από την Ελλάδα της πρώτης της Βυζαντινής πόλης η οποία διετέλεσε πρωτεύουσα του Ανατολικού κράτους ενώ παράλληλα του έδωσε επανειλημμένα αυτοκράτορες, είναι το πρώτο πέτρινο πλοίο. Δεν γνωρίζω εάν η πρόσφατα σχετικά, ανασκαφείσα Βυζαντινή όσο πέτρινη γειτονιά του καλέ είναι ο τόπος όπου γεννήθηκε και έζησε τα παιδικά χρόνια, ένας εξ αυτών. Ο Ιωάννης Βατάτζης. Όμως γνωρίζω ότι ο ομώνυμος ναός του που πρότεινα, οφείλει για πολλούς λόγους, να είναι και αυτός πέτρινος. Αν ένας από αυτούς επιβάλλεται από την τοπική αρχιτεκτονική, ένας άλλος είναι ότι μετά από την πάροδο όχι ιδιαίτερα μεγάλου ιστορικού χρόνου, θα αποτελεί μόνιμο όσο αξεχώριστο τμήμα του ευρύτερου αρχιτεκτονικού συνόλου τοπίου της πόλης.

Από την άλλη, η συστηματική συνέχιση των ανασκαφών στον καλέ όσο στην Αγία Πέτρα -στις δυο περιοχές των τειχών, εξ ων και το όνομα της πόλης Διδυμότειχο- αποτελεί την ουσία αν όχι πεμπτουσία της πολιτισμικής

αναγέννησης της ιστορικής αυτής πρωτεύουσας. Οπουδήποτε να υπήρχε στην Ευρώπη μια ανάλογη πολυπολιτισμική ταυτότητα με το μεγάλο αυτό πλήθος των πολιτισμών, θα είχε προ πολλού αναδειχθεί.

Αν η πελασγική και η άγνωστη κλασική περίοδος της όσο το περιβάλλον φυσικό τοπίο άρκεσαν ώστε να γοητεύσουν τους Ρωμαίους να κτίσουν την Πλωτινόπολη και να προσθέσουν έναν ακόμη άγνωστο εν πολλοίς πολιτισμό, πόσο μάλλον αυτό ισχύει σήμερα, όταν εν τω μεταξύ έχουν προστεθεί και άλλοι δυο πολιτισμοί, μετά των μνημειακών τους δείγμάτων. Η καστρογυρισμένη με ένα από τα μεγαλύτερα στην ευρύτερη περιοχή Βυζαντινά τείχη Ακρόπολη, όσο και το τέμενος Βαγιαζήτ, με την υψηλότερης μεν αν όχι μοναδικής τέχνης, ορθολίθωση των όψεών του, οι ακμές των οποίων όπως και του μιναρέ, μοιάζουν έξη και πλέον αιώνες μετά την κατασκευή του, σαν τσάκισες φρεσκοσιδερωμένου παντελονιού. Το μόνο δυσάρεστο είναι η τραγική εσωτερική εικόνα, που εμποδίζει την τόσο αναγκαία μουσειοποίηση, όσο την αξιοποίηση και ανταπόκριση στον προσδοκώμενο αν όχι βέβαιο θρησκευτικό τουρισμό.

Μπορεί η Ελλάδα να διαθέτει πιο πολλά αρχαιολογικά όσο μνημειακά ευρήματα, από κάθε άλλη χώρα, όμως δεν έχει και πολλές πόλεις, ναι μεν γηραιές αλλά με διαρκή ζωή. Και επιπλέον τόσο πολυπολιτισμικές. Το Διδυμότειχο είναι μια από αυτές. Αν η συνέχιση της σημερινής πραγματικότητας ισοδυναμεί με αποποίηση της όποιας Βυζαντινής κληρονομιάς, η ανάκτησή της ισοδυναμεί με πράξη αποδοχής της. Είναι η θετική απάντηση στη γεμάτη παράπονο εκείνη ερώτηση του Φώτη Κόντογλου: το θέλουμε ή δεν το θέλουμε το Βυζάντιο;

3. Δημιουργική ιστορία

Δυο είδη νέου μπορούν να βγουν από αυτή στην ευρύτερη περιοχή. Ανήκουν σε εκείνα που διατηρούν στο μέσα τους, το παλιό. Το πρώτο είναι η ανακατασκευή και επαναλειτουργία της οδικής σύνδεσης: Μακρά Γέφυρα Ανατολικής Θράκης, Πύθιο, Διδυμότειχο, Παλιούρι, Μεταξάδες, Βουλγαρική παραμεθόριος, Ιβαήλογκραντ. Επάνω στη γραμμή αυτή βρίσκονται τα κύρια πέτρινα μνημεία της περιοχής. Από τον Πύργο του Πυθίου και τα ήδη αναφερθέντα της πόλης του Διδυμοτείχου ως τα πέτρινα, τα λιθόκτιστα σπίτια στο Παλιούρι και στους Μεταξάδες και μέχρι τις ειδικές πέτρινες πλάκες στις στέγες των σπιτιών των Πομάκων στους οικισμούς του Δερείου. Πρόκειται για έναν άξονα οδικό, αναπτυξιακό, τουριστικό, με προεκτάσεις στο εσωτερικό των δυο γειτονικών χωρών. Το πέρασμα από την σύμπτυξη, στην ανάπτυξη. Από το κλείσιμο στο άνοιγμα.

Το δεύτερο νέο, που με το προηγούμενο δημιουργεί σχήμα σταυρού, είναι εκείνο το οποίο πέραν της οδικής και της σιδηροδρομικής υποδομής συγκροτεί μια ευρύτερη αναπτυξιακή ομάδα. Από την νέα ακαδημαϊκή χωροταξία με τη σχολή γαστρονομίας και διαιτολογίας της Ορεοσιτιάδας, των Βυζαντινών σπουδών του Διδυμοτείχου και την Υφαντική σχολή του Σουφλίου, μέχρι την ενεργειακή αρτηρία φυσικού αερίου μεταξύ Πύργου Βουλγαρίας και Αλεξανδρούπολης, αποτελούν τον δεύτερο άξονα της οικονομικής και αναπτυξιακής αναγέννησης. Πριν από όλα της αγροτικής και της κτηνοτροφικής, κυρίως δε της διατροφικής.

Ένας επιπλέον λόγος εμμονής σε αυτές τις μορφές του αναπτυξιακού νέου, και όχι κυρίως εκείνες που έχουν να κάνουν με επαναστατικές καινοτομικές μορφές, είναι η μικρή αν όχι ελάχιστη πιθανότητα ευδοκίμησης του τελευταίου. Υπάρχουν τέτοιες μονάδες στην περιοχή όμως δεν παύουν να συνιστούν εξαίρεση του κανόνα. Όταν ακόμη και η πρωτοπόρα Φινλανδική NOKIA έχει πίσω της ολόκληρες δεκαετίες τεχνογνωσίας και όταν κάτι το καινοτομικό στην Ελλάδα το πολύ που θα κάνει, είναι να περιοριστεί στην πρωτεύουσα, και άντε και στη Θεσσαλονίκη, τότε η εκ νέου επίσκεψη στο παλιό της περιοχής αυτής, αποτελεί αναπτυξιακό μονόδρομο.

Σύντομα μάλιστα θα διαπιστωθεί η ορθότητα της επιλογής. Ούτε θα αργήσουν να φανούν τα θετικά αποτελέσματα. Οι μορφές του νέου άλλωστε, που ενυπάρχουν στο παλιό, δεν είναι και λίγες. Όπως φυσικά και οι ελπίδες που βρίσκονται πίσω από την αποκατάστασή του. Στην περίπτωση που συζητάμε, πρόκειται για τη διακοπή μιας χρόνιας αποκοπής. Κάτι που ισοδυναμεί με το άνοιγμα των φτερούγων, οι οποίες σήμερα δεν υφίστανται.

Γιατί είναι αδιανόητο για έναν τόπο από τη μια να βρίσκεται στην πιο αξιολογή ως προς τη γεωοικονομία θέση στον κόσμο, και από την άλλη, την ίδια στιγμή, να καταρρέει και να ρημάζει. Αυτή η αντίφαση χρειάζεται να αντιμετωπιστεί με έναν έξυπνο τρόπο. Αν σε κάτι βοηθάει η ιστορία έγκειται στο να μην επαναληφθούν οι μέχρι σήμερα συναπτές αστοχίες όλων των έως τώρα αναπτυξιακών νόμων και προτύπων. Με άλλα λόγια αντί να ανεγερθούν καινούρια κουφάρια, μπορούν να αναγεννηθούν τα υφιστάμενα πολιτισμικά. Να μετατραπούν σε εργοστάσια τουρισμού.

Αν υπάρχουν κάποιοι που επιμένουν στην πλήρη απόρριψη του παλιού, οφείλουν να γνωρίζουν ότι όχι μόνο δεν έχει να ζηλέψει η πέτρα κάτι από το τσιμέντο αλλά και αν υπάρχει ο διαχωρισμός αυτός και στα δομικά αυτά υλικά, τότε το τσιμέντο είναι το παλιό και η πέτρα το νέο. Έτσι και οι μικρές πόλεις, όπως το Διδυμότειχο, δεν έχουν να ζηλέψουν τίποτε από τις μεγαλουπόλεις.

Θα έρθει καιρός που θα συμβεί το αντίθετο ακριβώς. Όταν το σήμα κατατεθέν του επαρχιωτισμού δεν θα αναζητά λογότυπους με τρύπες στη γεωγραφία. Όταν θα επιστρέψει η Δημοκρατία, που τόσο ανυπολόγιστη ζημιά της έκανε η μεγαλούπολη. Πρώτα η Αθηναϊκή, αυτή η πλεγματική πόλη όσο και επαρχία, με τα εν ροή τσιμεντένια της tsunamis. Όταν η υπερήφανη περιφερειακή χώρα δεν θα χρειάζεται καν να πάρει το αίμα της πίσω αφού οι εν Αθήναις διοικήσεις της δεν θα έχουν τι να πουν, πόσο μάλλον να δώσουν.

Ένας νέος ιστορικός νόμος θα έχει ήδη κάνει τότε την εμφάνισή του. Ο νόμος της ανάπτυξης, της αναγέννησης, του πολιτισμού. Ειδικά σε αυτήν την ευρύτερη περιοχή, όπου όπως έγραφε ο συμπολίτης μου Ιωάννης Βατάτζης προς τον Πάπα Γρηγόριο: «εν τω γένει των Ελλήνων ημών η σοφία βασιλεύει και, ως εκ πηγής, εκ ταύτης πανταχού ρανίδες ανέβλησαν». Δεν υπάρχει άλλωστε βράχος αυτής της χώρας, που να μη γνώρισε έναν τουλάχιστο πολιτισμό. Πόσο μάλλον πεδιάδα, που επιπλέον να έχει ακόμη και σήμερα να επιδείξει τόσο υψηλής ποιότητας αγροτικά προϊόντα, όσο εύγευστα λαχανικά και φρούτα, όπως και κρέατα.

{*} Διετέλεσε Βουλευτής Έβρου {1993-2000},

Εικόνες στο εξώφυλλο,

1. Κάτω δεξιά ταινία-σκάλα από κάτω προς τα άνω: 1. Εκκλησία Αγίου Ιωάννη Μακράς Γέφυρας, 2. ο.π., 3. κατοικία, 4. ο.π., 5. Περιοχή γέφυρας Πυθίου,

2. Κάτω Αριστερά ταινία-σκάλα: Έκθεση κτισμένης πέτρας: 6. Από Μακρά Γέφυρα, 7. Από τον Πύργο του Πυθίου, 8. Από το Βυζαντινό τείχος, 9. Από το μιναρέ του τεμένους Βαγιαζήτ, 10. Από Λιθόκτιστη κατοικία στους Μεταξάδες, 11. πέτρινες πλάκες στέγης σε Πομακικούς οικισμούς

3. Εικ. 12, Πανοραμική πόλης Διδυμοτείχου,

4. Δεξιά επάνω ταινία σκάλα: 13. Κοντινό πλάνο γέφυρας, 14. Πύργος Πυθίου, 15. Πέτρινη Βυζαντινή γειτονιά Διδυμοτείχου, 16. Εικόνα Ιωάννη Βατάτζη,

5. Αριστερά επάνω ταινία σκάλα: 17. Πηγάδι στην Πλωτινόπολη, 18. Τέμενος Βαγιαζήτ, 19. Βυζαντινό τείχος, 20. Κατοικία,

6. Άνω οριζόντια ταινία: Εικ. 21. Τμήμα της photo 12, της πόλης {~1900},

Πηγές: Φωτογραφικό αρχείο συγγραφέα, πλην της photo υπ. αριθμ.17 που βρίσκεται στην εργασία: "Η αρχαιολογική έρευνα στην Πλωτινόπολη Διδυμοτείχου", Α.Π.Θ. του αρχαιολόγου Ματθαίου Κουτσουμανή,

Θράκη, αρχές 2005,